

22.2.2024

PIHTIPUDAS

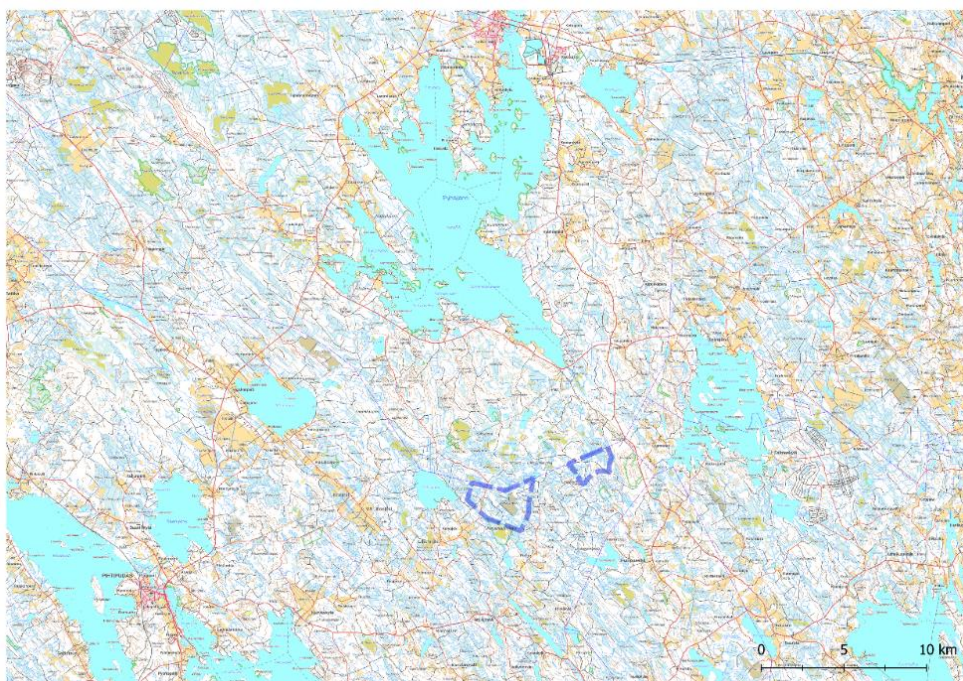
Varisvuoren tuulivoimahanke arkeologinen inventointi

Tilaaaja:
Envineer Oy

Heilu Oy
Teemu Tiainen

Sisällysluettelo

1. Kartat	4
2. Johdanto.....	10
3. Arkeologinen inventointi	10
4. Muinaisjäännöskohteet (uusi kohde*)	12
Kiinteät muinaisjäännökset	12
4.1 Saarisuo*	12
4.2 Sydänmaa Multasuo	14
4.3 Multasuo*	16
4.4 Talkkunasuo*	19
Muut kulttuuriperintökohteet	21
4.5 Perulamminneva*	21
4.6 Palokangas*	23
5. Tulokset	25
6. Lähteet.....	26
Kuvia.....	27
Maastossa tarkastetut alueet.....	28

Kaksiosainen tuulivoimapuiston hankealue on rajattu sinisellä katkoviivalla.

PIHTIPUDAS Varisvuoren tuulivoimahanke, arkeologinen inventointi

Tiivistelmä & arkistotiedot

Pihtiputaan koillisosaan on suunnitteilla kaksiosainen Varisvuoren tuulivoimahanke. Hankkeen taustaselvitykseen liittyvästä arkeologisesta inventoinnista vastasi Heilu Oy / FM Teemu Tiainen.

Hankealueilta tunnettiin entuudestaan historialliseen aikaan ajoittuva raudanvalmistuspaikka (kiinteä muinaisjäänös). Inventoinnin maastotöiden aikana hankealueelta tavattiin kolme kiinteää muinaisjäänöstä (historiallisen ajan tervahauta ja kaksi maakuntien välistä rajamerkkiä) sekä kaksi muuta kulttuuriperintökohdetta (kaksi korkeintaan 1800-luvulle ajoittuvaa kylän välistä rajamerkkiä).

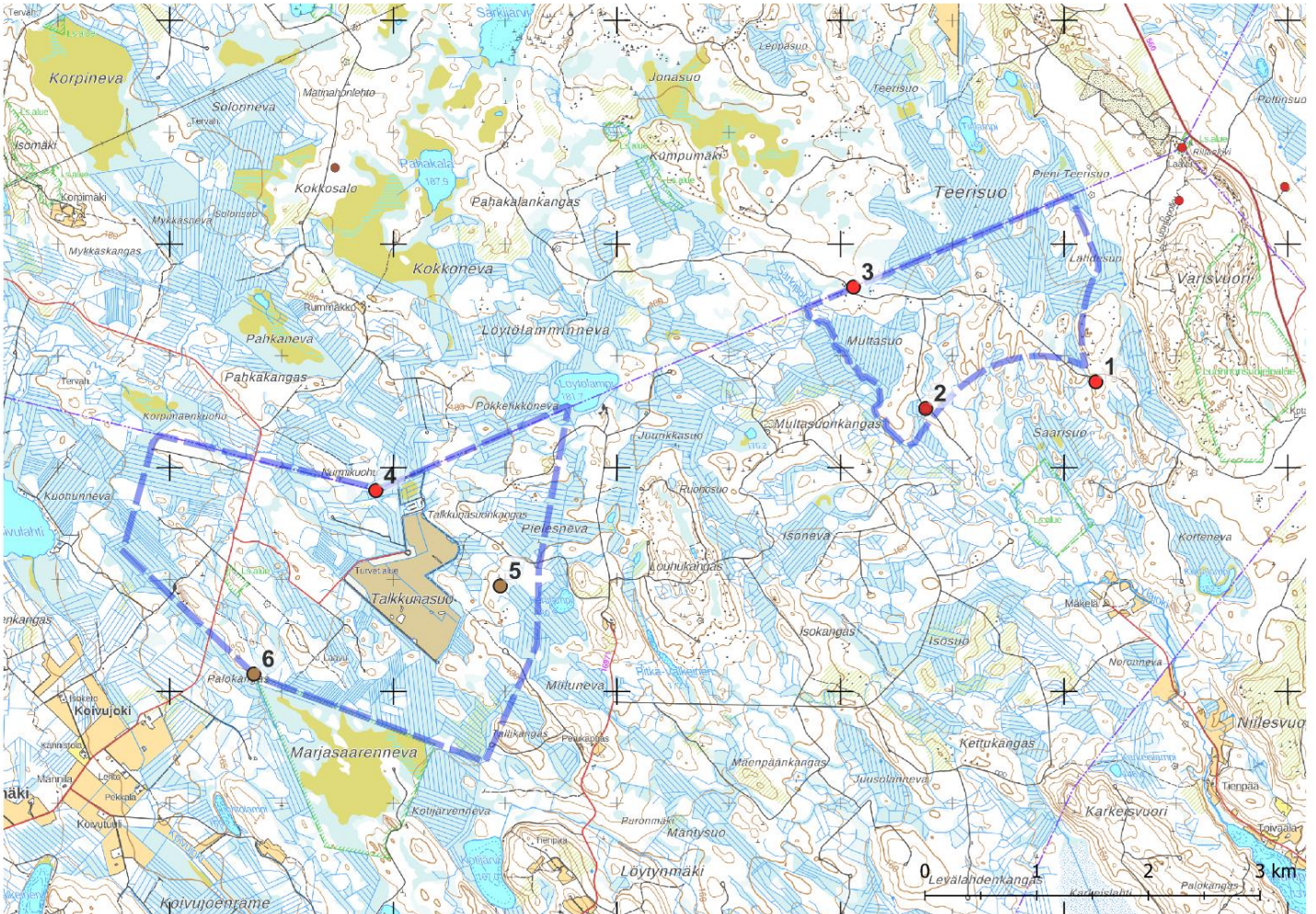
Inventoinnin jälkeen hankealueelta tunnetaan siis neljä kiinteää muinaisjäänöstä ja kaksi muuta kulttuuriperintökohdetta.

Tutkimustyyppi:	Arkeologinen inventointi
Tutkimuslaitos:	Heilu Oy
Tutkimuksen tekijä:	FM Teemu Tiainen
Kenttätyöaika:	11.-13.10.2023
Tutkimusten rahoittaja:	Envineer Oy
Aikaisemmat tutkimukset lähialueella:	Miikka Kumpulainen 2004 inventointi

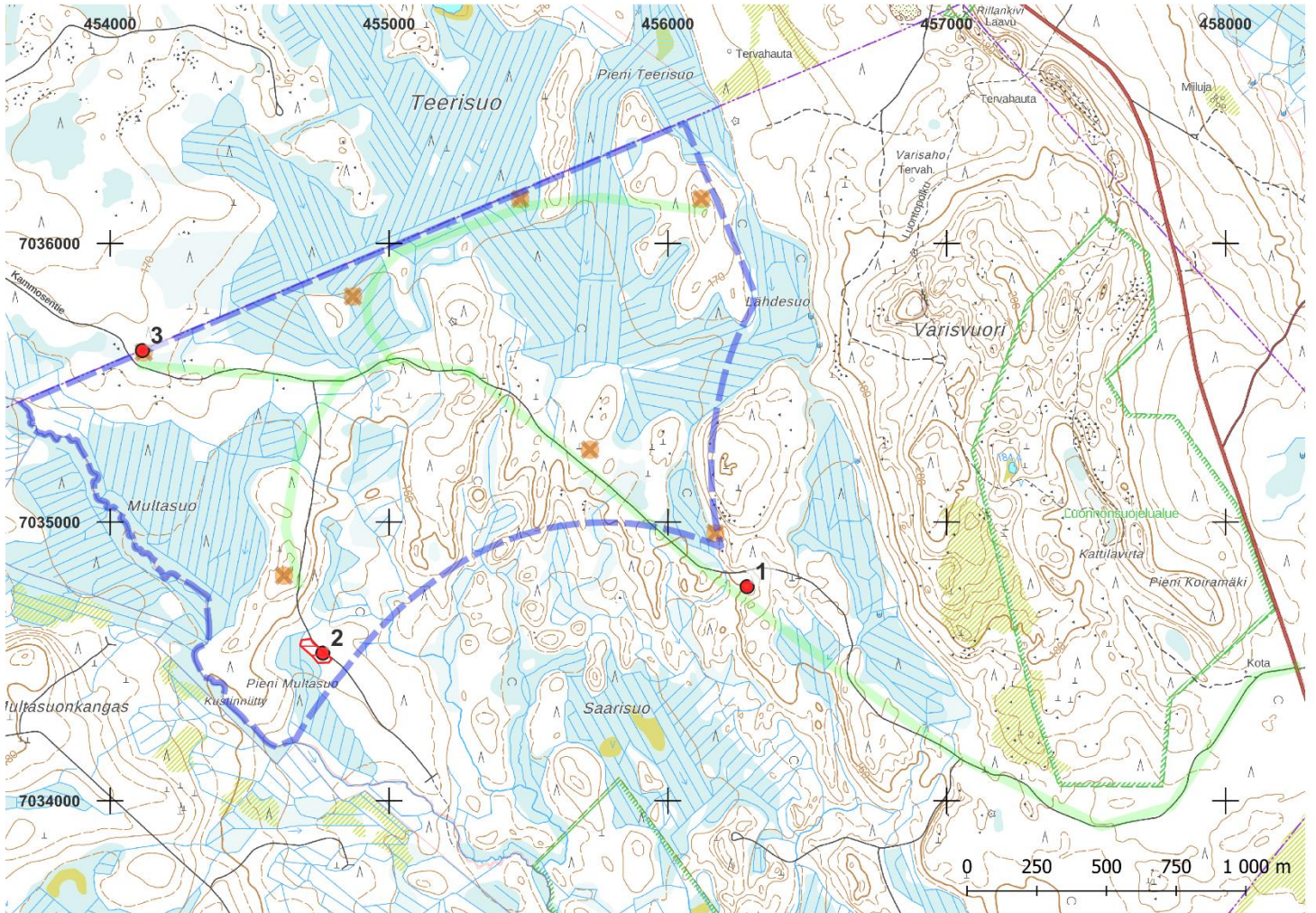
Kannen kuva: lapio pystyssä historiallisen ajan rajamerkin vieressä (raportin kohde 4.3 Multasuo). Itään.

Taustakarttoina Maanmittauslaitoksen Karttakuvapalvelun (WMTS) 10 ja 11/2023 aineistoa, ellei toisin mainita. Koordinaatisto ETRS-TM35FIN, korkeus N2000. Valokuvat Teemu Tiainen.

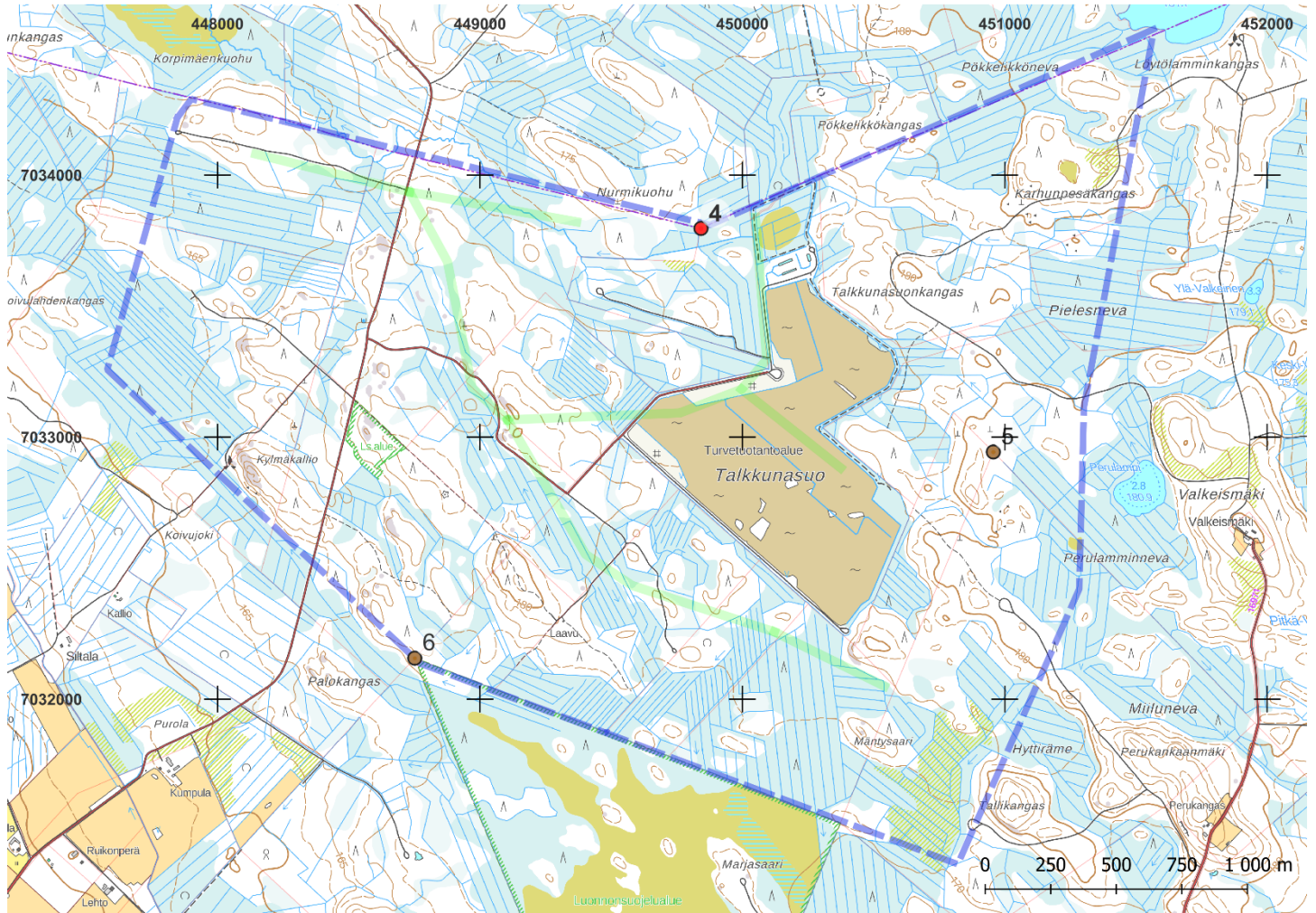
1. Kartat

Tuulivoimapuiston hankealueet on rajattu sinisellä katkoviivalla. Alueiden muinaisjäännöskohteet on merkitty punaisin (kiinteä muinaisjäännös) ja ruskein (muu kulttuuriperintökohde) pistein.

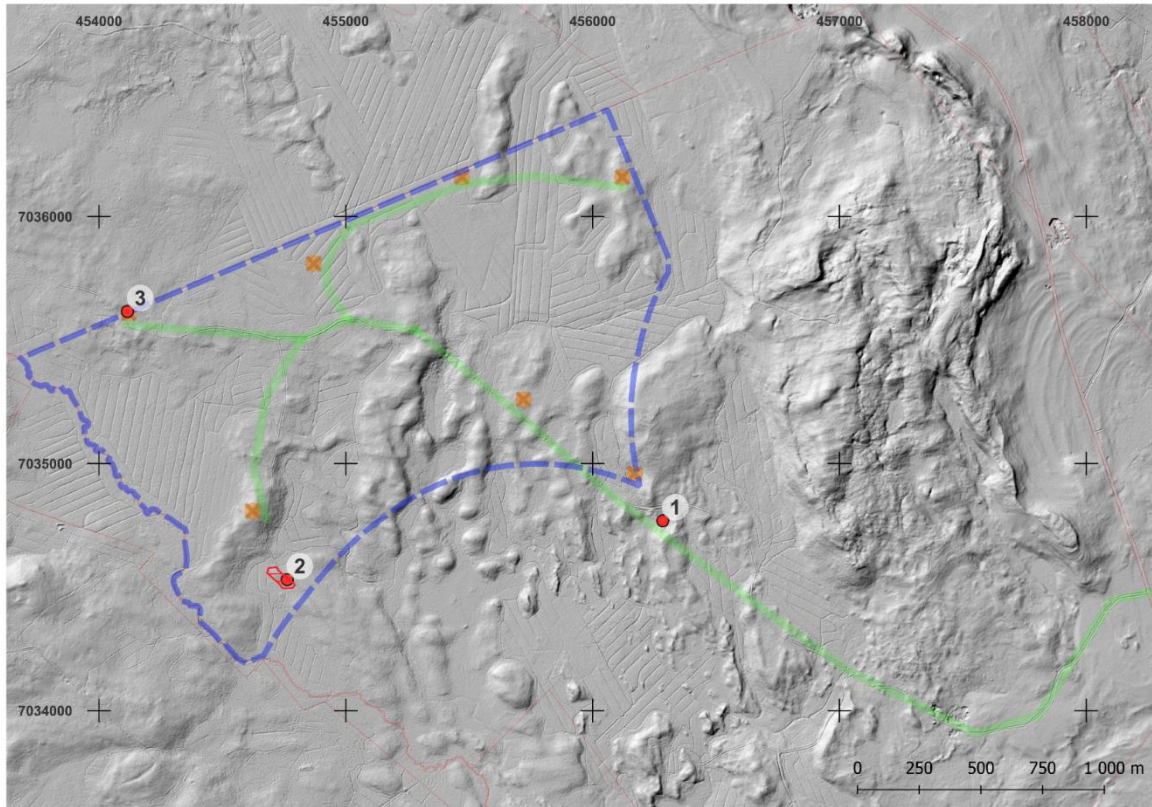

Itäisempi tuulivoimapuiston hankealuista. Suunnitellut tiet on merkitty haalean vihreällä viivalla ja suunnitellut tuulivoimalat oranssein palloin. Punaiset pisteet ovat kiinteitä muinaisjäännöksiä, numerot niiden vieressä ovat tämän raportin kohdenumeroita.

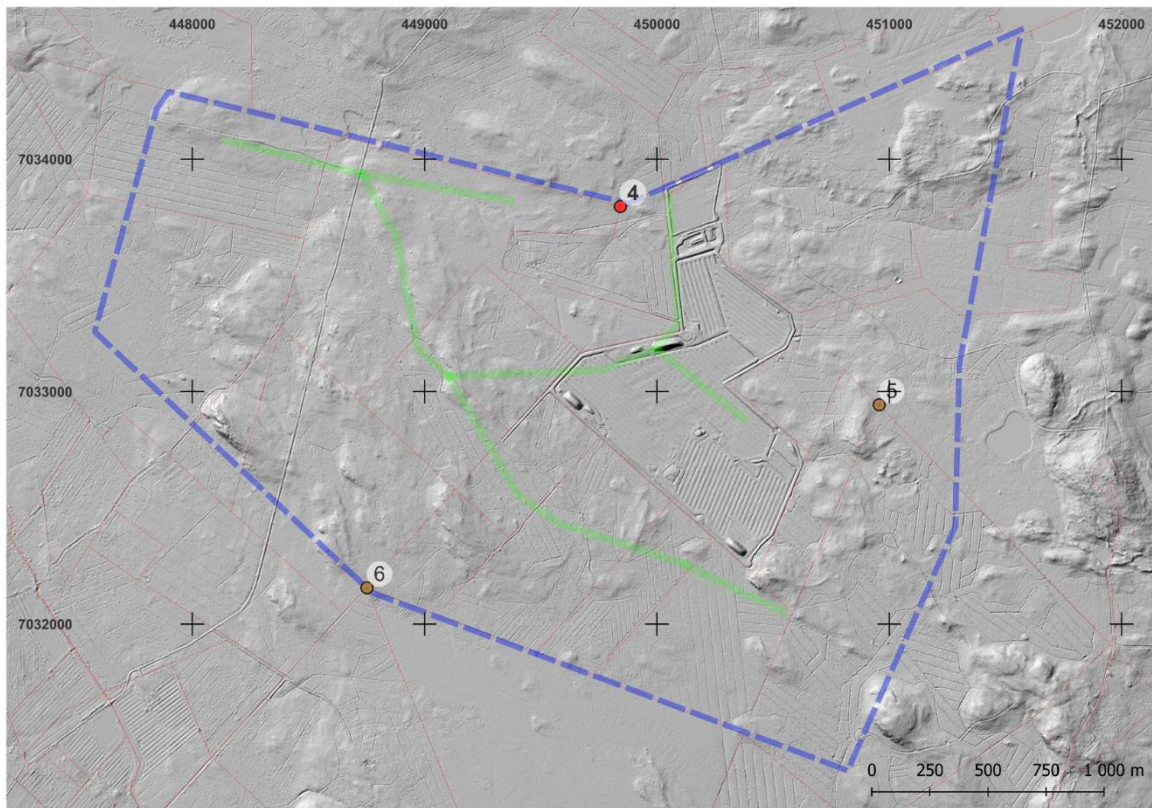

Läntisempi tuulivoimapuiston hankealuista. Suunnitellut tiet on merkitty haalean vihreällä viivalla.

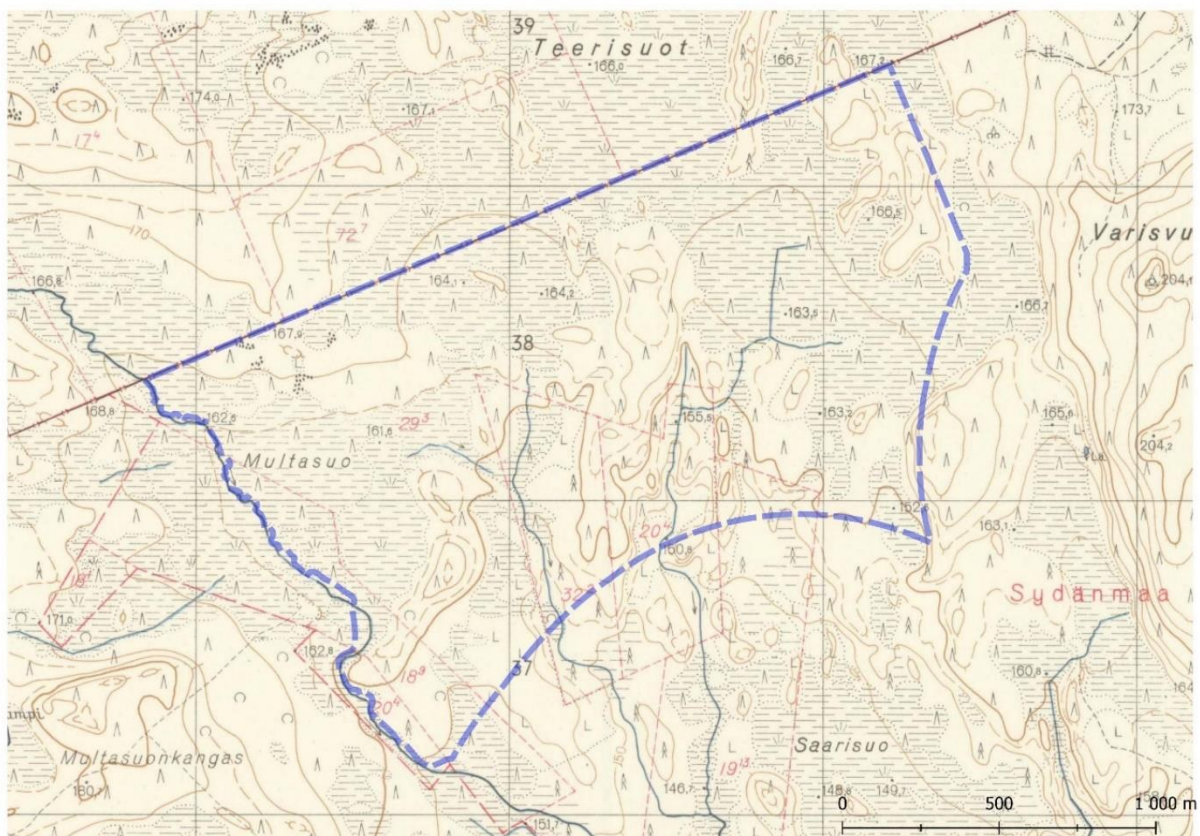
Punaiset pisteet ovat kiinteitä muinaisjäännöksiä ja ruskeat pisteet muita kulttuuriperintökohteita, numerot niiden vieressä ovat tämän raportin kohdenumeroita.

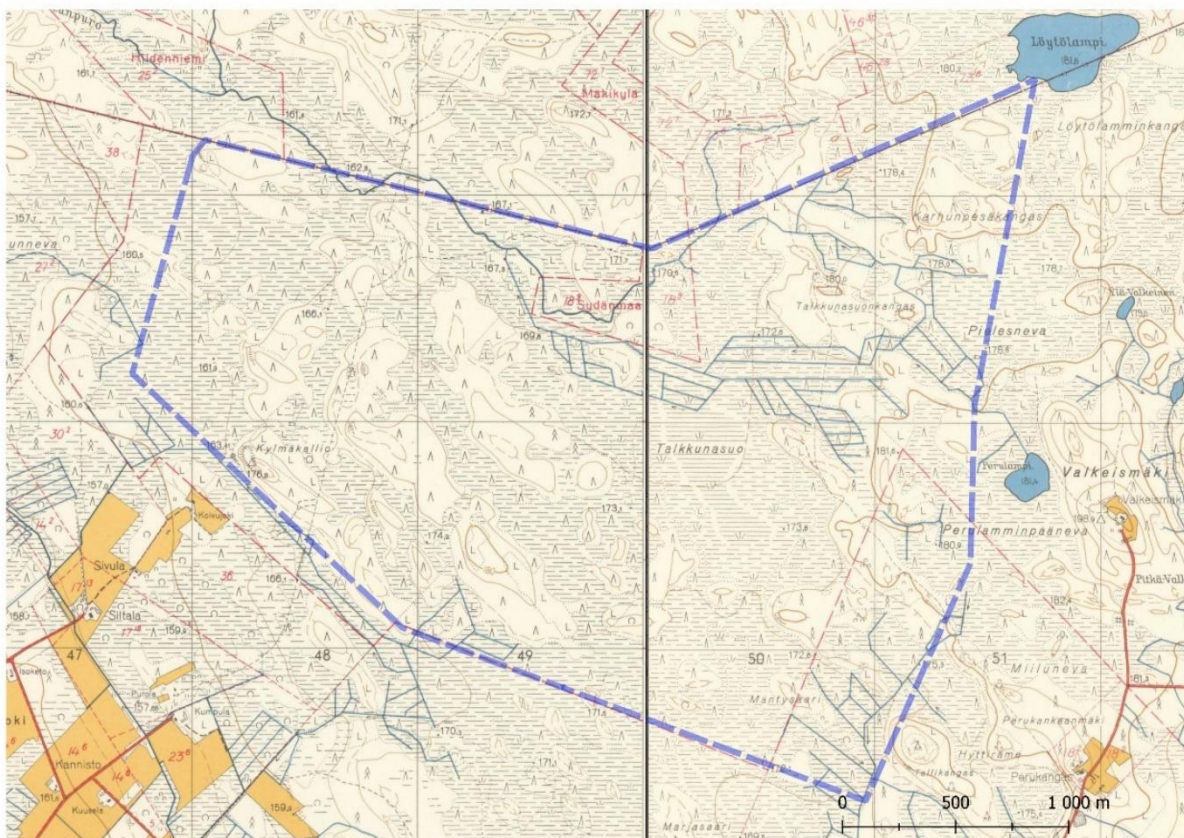
Itäisempi hankealue. Pohjakarttana MML:n vinovalovarjoste.

Läntisempi hankealue. Pohjakarttana MML:n vinovalovarjoste

Itäisempi hankealue vuoden 1964 peruskartalla.

Läntisempi hankealue vuosien 1964 peruskartoilla.

Itäisempi hankealue vuoden 1848 pitäjänkartalla.

Läntisempi hankealue vuosien 1848 pitäjänkartoilla.

2. Johdanto

Pihtiputaan koillisosaan on suunnitteilla tuulivoimahanke. Hankealue on kaksiosainen siten, että itäisemmän hankealueen koko on noin 290 ha ja läntisemmän noin 760 ha. Suunnittelun tässä vaiheessa itäisemmälle alueelle ollaan suunnittelemassa seitsemää voimalaa. Läntisemmän alueen voimalamäärä ei ole vielä tiedossa. Hankkeen taustaselvityksiin liittyvästä arkeologisesta inventoinnista vastasi Heilu Oy / FM Teemu Tiainen. Inventoinnin maastotyöt tehtiin lokakuussa 2023.

Läntisemmän hankealueen länsiosan kallioista metsämaastoa. Itään

3. Arkeologinen inventointi

Kaksiosainen tuulivoimapuiston hankealue sijoittuu Pihtiputaan koillisosaan, Pyhäjärven vastaiselle rajalle. Läntisemmällä alueella on turvetuotantoalue, muuten alueet ovat asumaton talousmetsää. Maapohja alueella kosteiden suoalueiden ulkopuolella on osin kivistä, lohkareista ja kallioista moreenimaata. Alueilla ei sijoitu järviä tai lampia.

Tarkastettujen vanhojen karttojen (peruskartat 1964, pitäjänkartat 1848, Pohjanmaan ja Hämeen läänin rajakartta 1738, yleiskartta 1696) hankealueilla ei ole ollut kiinteää asutusta historiallisella ajalla.

Hankealueelta tunnetaan entuudestaan yksi historialliseen aikaan ajoittuva kiinteä muinaisjäänös. Sydänmaa Multasuo (muinaisjäänöstunnus 1000005533) on historialliseen aikaan ajoittuva raudansulatusuunin ja hiilikuoppien muodostama kokonaisuus, joka sijoittuu itäisemmän hankealueen lounaislaidalle. Tietävästi ainoa alueella tehty arkeologinen tutkimus on vuodelta 2004 (Kumpulainen).

Ennakkotietojen perusteella hankealueelta oli hyvin epätodennäköistä löytää esihistoriallisia kohteita, jotka lähialueella keskittyvät vesistöjen ja vesireittien varsille.

Valmistelutöiden aikana tarkastettiin mainittujen vanhojen karttojen lisäksi Museoviraston ylläpitämä Kulttuuriympäristön palveluikkuna (kyppi.fi) ja MML:n maastokartat, rinnevarjoste ja ortokuva sekä GTK:n varjostettu korkeusmalli ja maaperäkartat.

Maastotöiden yhteydessä tarkastettiin suunniteltuja voimalapaikkoja (lukuun ottamatta tasaiselle suolle sijoittuvia, arkeologisesti täysin mielenkiinnottomia voimalanpaikkoja) ja osa suunnitteluista teistä. Maastossa tarkastettiin tunnettu muinaisjäänös (raportin kohde 4.2 Sydänmaa Multasuo) sekä korkeusmalleista havaittuja anomalioita. Lisäksi maastossa kuljettiin otannalla myös sellaisia maastonkohtia, joista ennakkotietojen perusteella oli hyvin epätodennäköistä löytää muinaisjäänöskohteita.

*Itäisemmän hankealueen
kaakkoisosaa.
Luoteeseen.*

4. Muinaisjäännöskohteet (uusi kohde*)

Kiinteät muinaisjäännökset

4.1 Saarisuo*

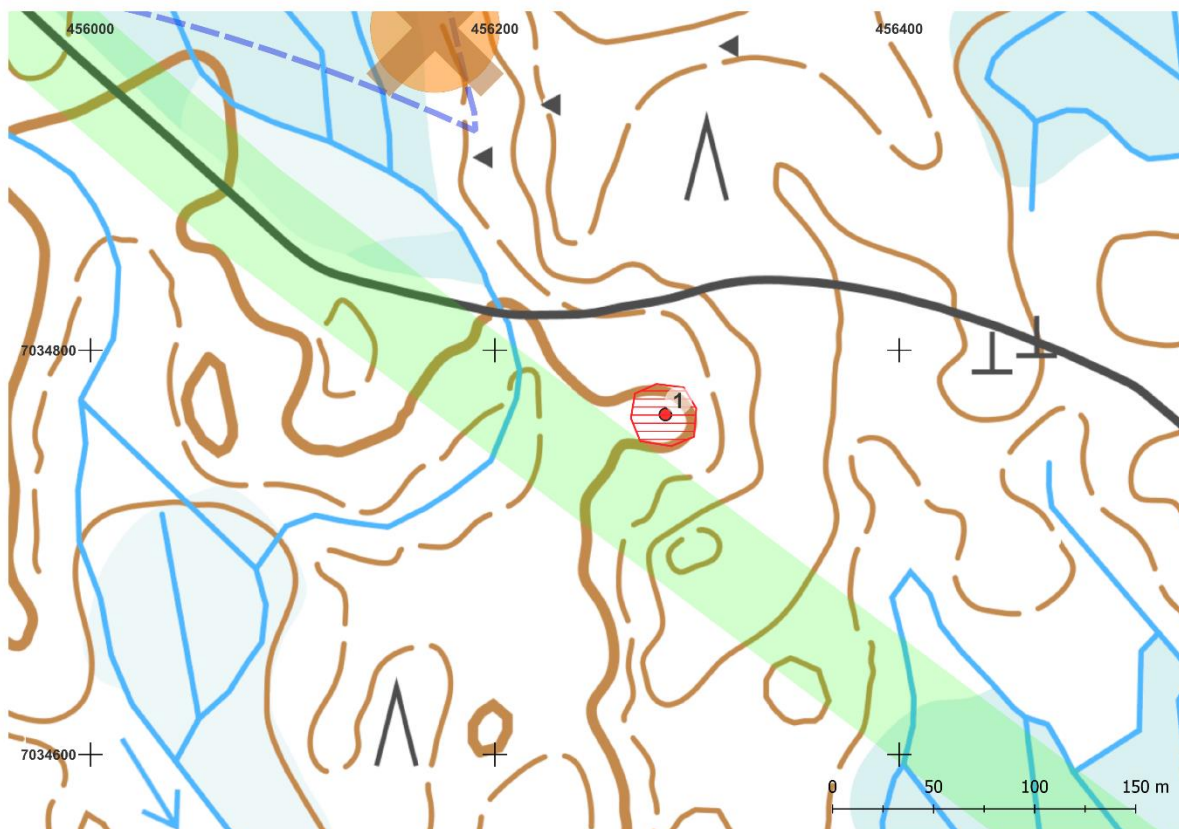
Nimi:	Saarisuo
Muinaisjäännöstunnus:	uusi kohde
Muinaisjäännösstatus:	kiinteä muinaisjäännös
Muinaisjäännöstyyppi:	työ- ja valmistuspaikat, tervahaudat
Ajoitus:	historiallinen
Koordinaatit:	N 7034769 E 456248 z 160 ± 2,5
Koordinaattiselite:	tervahaudan keskikohta, gps-mittaus
Aiemmat tutkimukset:	-

Inventointi 2023:

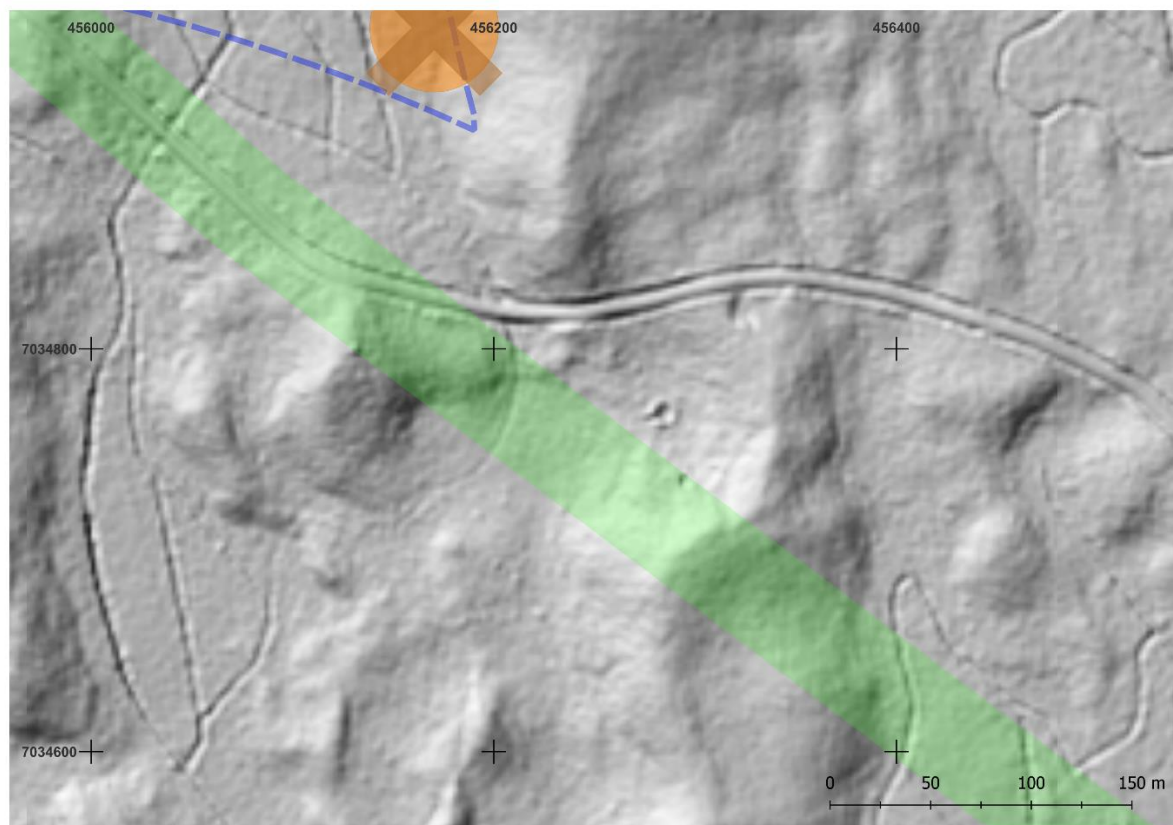
Saarisuon koillispuolella, loivasti kohti länttä laskevassa rinteessä sijaitsee tervahauta. Vaikka tervahaudan päällä kasvaa nuorta männikköä ja koivuja, erottuu se ympäristöstään selkeästi. Tervahaudan halkaisija on noin 15 m. Vallin paksuus on noin 4 m. Tervahaudan muoto on laakea ja vallin korkeus tervahaudan keskeltä mitaten on noin 1,2 - 1,4 m. Tervahaudan halssiaukko aukeaa länteen.

*Lapio pystyssä
tervahaudan keskellä.
Kuvattu kohti lounasta.*

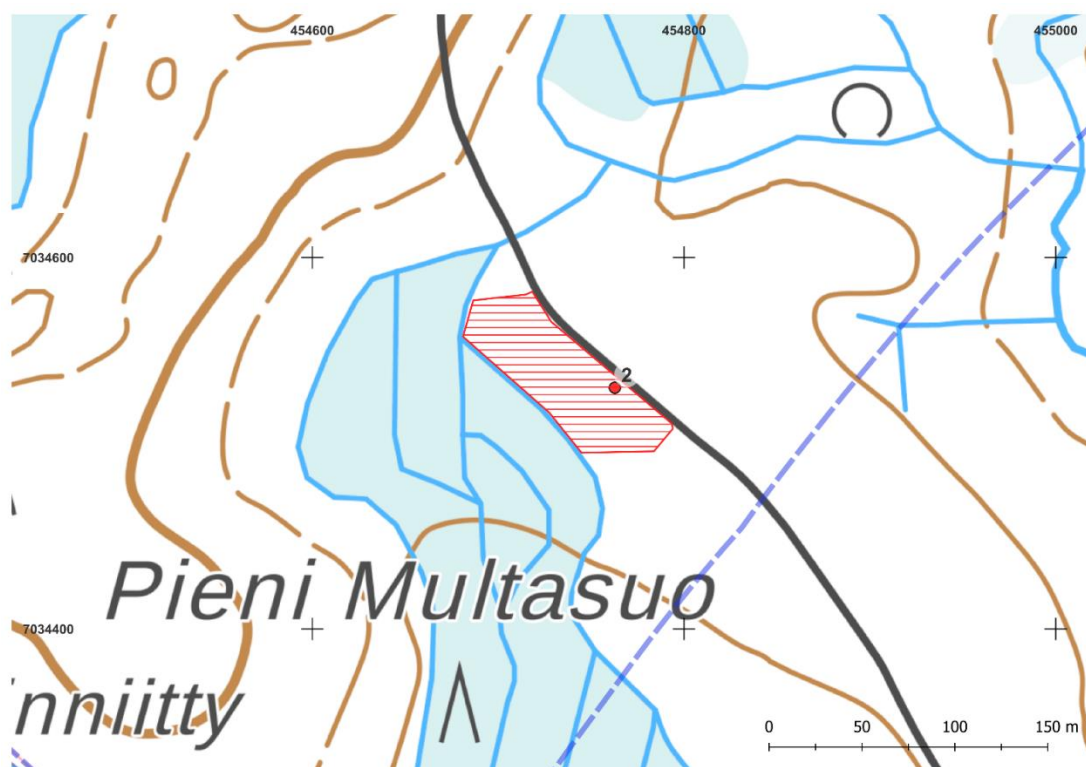

Muinaisjäännösalue on rajattu punaisella rasterilla. Suunnitellun sähkönsiirtoreitin (haalean vihreä viiva) leveys kartalla on 50 m. Alla tervahauta MML:n rinnevarjostekartalla.

4.2 Sydänmaa Multasuo

Nimi:	Sydänmaa Multasuo
Muinaisjäännöstunnus:	1000005533
Muinaisjäännösstatus:	kiinteä muinaisjäännös
Muinaisjäännöstyyppi:	työ- ja valmistuspaikat, raudanvalmistuspaikat
Ajoitus:	historiallinen
Koordinaatit:	N 7034530 E 454763 z 156 ± 2,5
Koordinaattiselite:	raudansulatusuunin gps-mittaus
Aiemmat tutkimukset:	Miikka Kumpulainen 2004 inventointi

Muinaisjäännösalue on rajattu punaisella rasterilla. Punainen piste on raudansulatusuunin kohdalla.

Muinaisjäännösrekisteri:

Kohde käsittää 14 hiilikuoppaa/-miilua, raudansulatusuunin sekä rakennuksen pohjat. Sulatusuuni on muodoltaan neliskanttinen ja sen säilynyt pohja on rakennettu luonnonkivistä. Muotonsa puolesta uuni saattaa olla 1400-luvulla käyttöön tullut harkkohohtti. Harkkohohttien käyttö päättyi syrjäseuduillakin kotitarvesulatuksessa jo 1700-luvun kuluessa.

Hiilikuoppien pohjilla on paksuhko noin 15 cm paksuinen hiilikerros. Suoraan rakennuksen pohjan itäpuolella olevan kuopan reunan välittömässä läheisyydessä on jäännöksiä rautamalmista. Osaa hiilikuopista on ilmeisesti käytetty myös rautamalmin paahtamiseen. Pohjoisimpien hiilimiilujen kohdalla Multasuon itäreunalla on alue, josta näyttää poistetun pintaturvetta. Tämä voi merkitä

mahdollista miilujen kateaineen ottopaikkaa tai rautamalmin nostopaikkaa.

Lähistöltä ei tiettävästi tunneta 1700-luvulle tai myöhemmäksi ajoittuvia rakennuksia tai kyllä, mikä osaltaan viittaa siihen, että raudansulastusalue voisi olla 1700-lukua vanhempi.

Inventointi 2023:

Paikalta todettiin kuvaillun mukaisen raudansulatusuunin jäännös. Uunin raunio on kasvillisuuden peittämä ja sitä kiertää lahonnut puuaita. Raunion luoteispuolella on metallikyltti: ”HARKKOHYTTI. MENETELMÄ KÄYTÖSSÄ 1200-1700 MM.LAILLA SUOJELTU KOHDE”.

Raunion ympäristö on kivistä ja kosteapohjaista mäntyvaltaista talousmetsää, jossa on viime vuosina tehty harvennusta. Paikalta ei havaittu ensimmäistäkään hiilikuoppaa tai rakennuksen pohjaa. Maanpinta oli paikoitelleen rikki metsäkoneen jäljiltä, mutta niiltäkään kohdilta ei havaittu hiiltä tai rautamalmia. Muinaisjäännösalueelle ei tehty koekuoppia.

Aluetta kierrettiin muinaisjäännösalueen eteläpuolelle, metsäautotien itäpuolella ja suon länsipuolella, mutta näiltäkään paikoilta ei tavattu hiilikuoppia tai -miiluja.

Todennäköisesti osin metsätöiden jäljiltä tuhoutuneen kohteen tarkemman laajuuden ja säilyneisyyden selvittäminen vaatisi kohdennetumman arkeologisen tutkimuksen. Muinaisjäännöksen aluerajaus jää ennalleen, mutta uunin raunion paikkatietoja tarkennettiin hieman gps-mittauksen perusteella.

Muinaisjäännösalueen pohjoisosaa. Luoteeseen.

Kasvillisuuden peittämä raudansulatusuunin raunio. Kaakkoon.

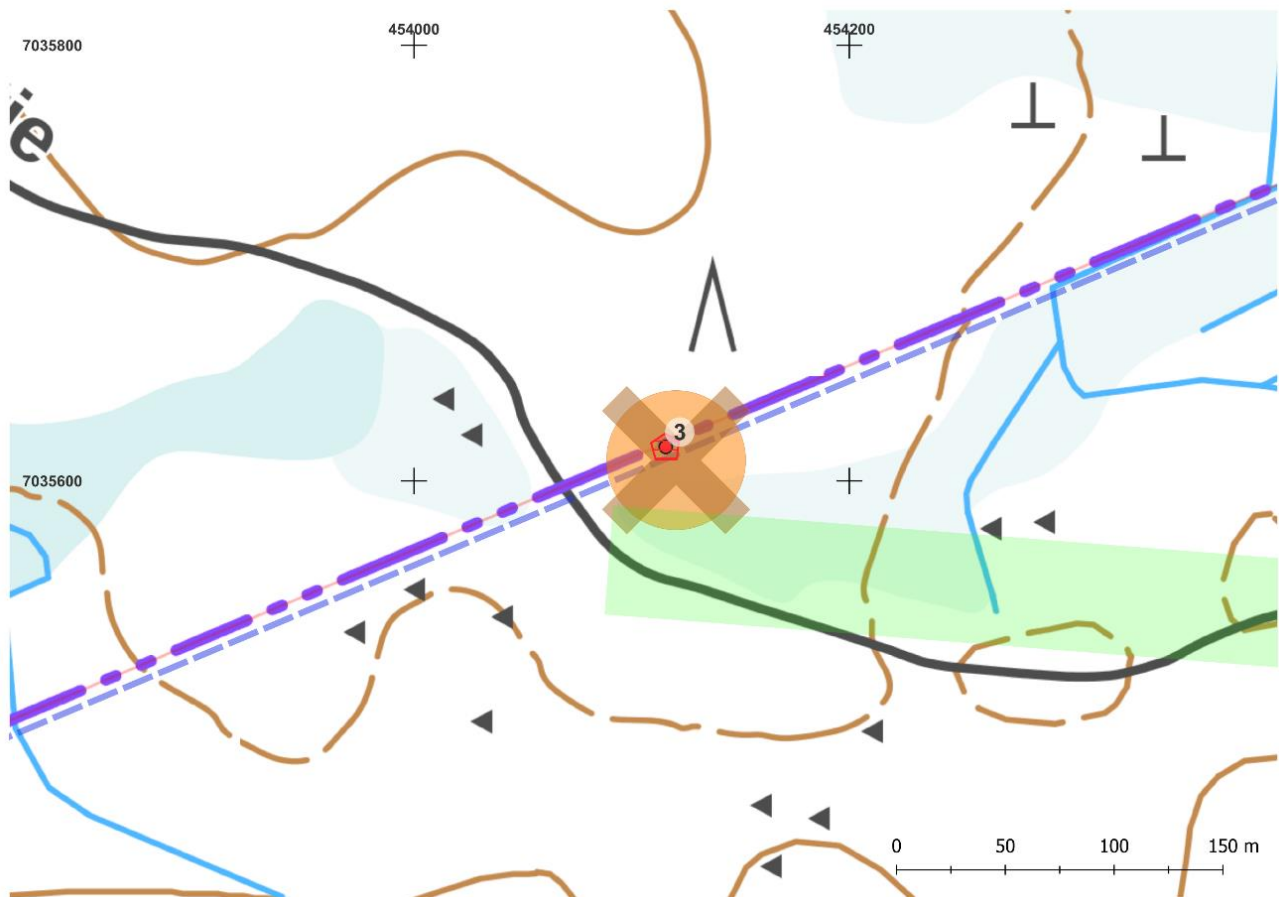
4.3 Multasuo*

Nimi:	Multasuo
Muinaisjäännöstunnus:	uusi kohde
Muinaisjäännösstatus:	kiinteä muinaisjäännös
Muinaisjäännöstyyppi:	kivirakenteet, rajamerkit
Ajoitus:	historiallinen
Koordinaatit:	N 7035616 E 454116 z 168 ± 2,5
Koordinaattiselite:	rajamerkin gps-mittaus
Aiemmat tutkimukset:	-

Inventointi 2023:

Rajamerkki koostuu noin 80 cm korkeasta pystykivistä, joka on tuettu pystyyn viidellä pienemmällä kivellä. Pystykivistä ei havaittu hakkauksia. Rajamerkki on koottu noin 1,5 * 1 m kokoisen maakiven päälle ja se erottuu soisesta ympäristöstään selkeästi.

Rajamerkki on nykyisellä Pihtiputaan ja Pyhäjärven välisellä suoralla rajalinjalla (Keski-Suomen ja Pohjois-Pohjanmaan raja). Maakuntaraja paikalla on ”ikivanha”, joka on merkitty esim. vuoden 1738 karttaan, silloisten Hämeen (Rautalammin) ja Pohjanmaan (Pyhäjoen) rajana.

Rajamerkki sijoittuu nykyiselle kunnan rajalla.

Rajamerkin sijainti vuoden 1848 pitäjänkartalla.

Rajamerkki kuvattuna kohti etelää.

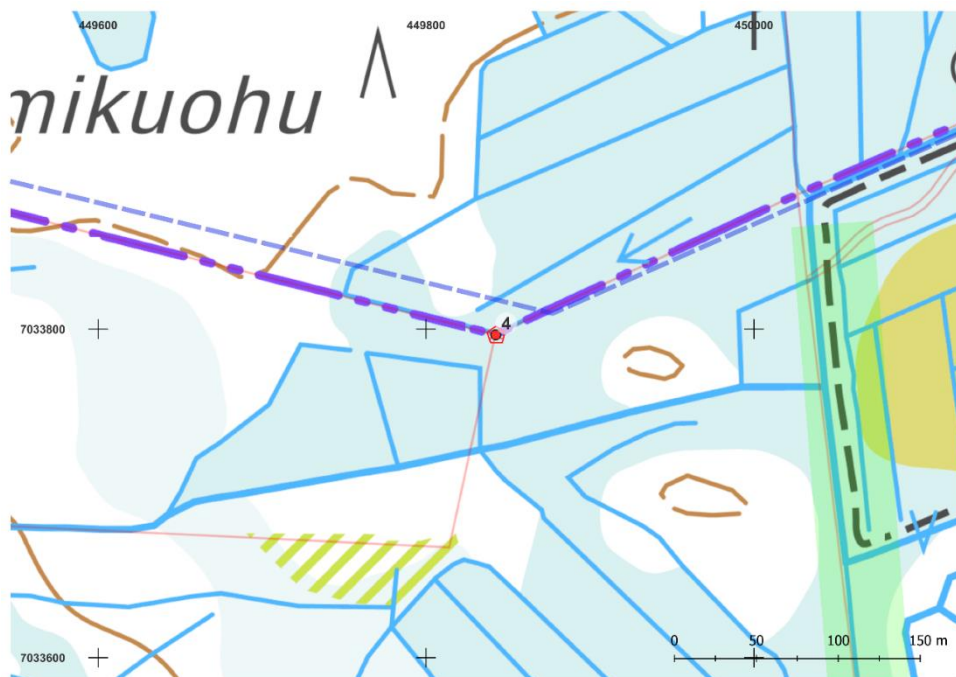
4.4 Talkkunasuo*

Nimi:	Talkkunasuo
Muinaisjäännöstunnus:	uusi kohde
Muinaisjäännösstatus:	kiinteä muinaisjäännös
Muinaisjäännöstyyppi:	kivirakenteet, rajamerkit
Ajoitus:	historiallinen
Koordinaatit:	N 7033769 E 449843 z 171 ± 2,5
Koordinaattiselite:	rajamerkin gps-mittaus
Aiemmat tutkimukset:	-

Inventointi 2023:

Rajamerkkikivi on noin 80 * 30 cm kokoinen, korkeus noin 70 cm. Paikka on kosteapohjaista talousmetsää ja rajamerkin vieressä on oja (mahdollisesti koneellisesti kaivettu). Rajakiven länsilaidalla on epäselvä ja osin tulkinnanvarainen hakkaus ”1713”.

Rajamerkki on nykyisen Pihtiputaan ja Pyhäjärven välisen rajalinjan taitepisteellä (Keski-Suomen ja Pohjois-Pohjanmaan raja). Maakuntaraja paikalla on ”ikivanha”, joka on merkitty esim. vuoden 1738 karttaan, silloisten Hämeen (Rautalammin) ja Pohjanmaan (Pyhäjoen) rajana.

Rajamerkki sijaitsee nykyisellä kunta- ja maakuntarajalla.

Rajamerkit vuoden 1848 pitäjänkartalla. Punainen piste (4) on kiinteä muinaisjäännös, ruskeat pisteet (5 ja 6) ovat muita kulttuuriperintökohteita.

Rajamerkki kuvattuna kohti itäkoillista.

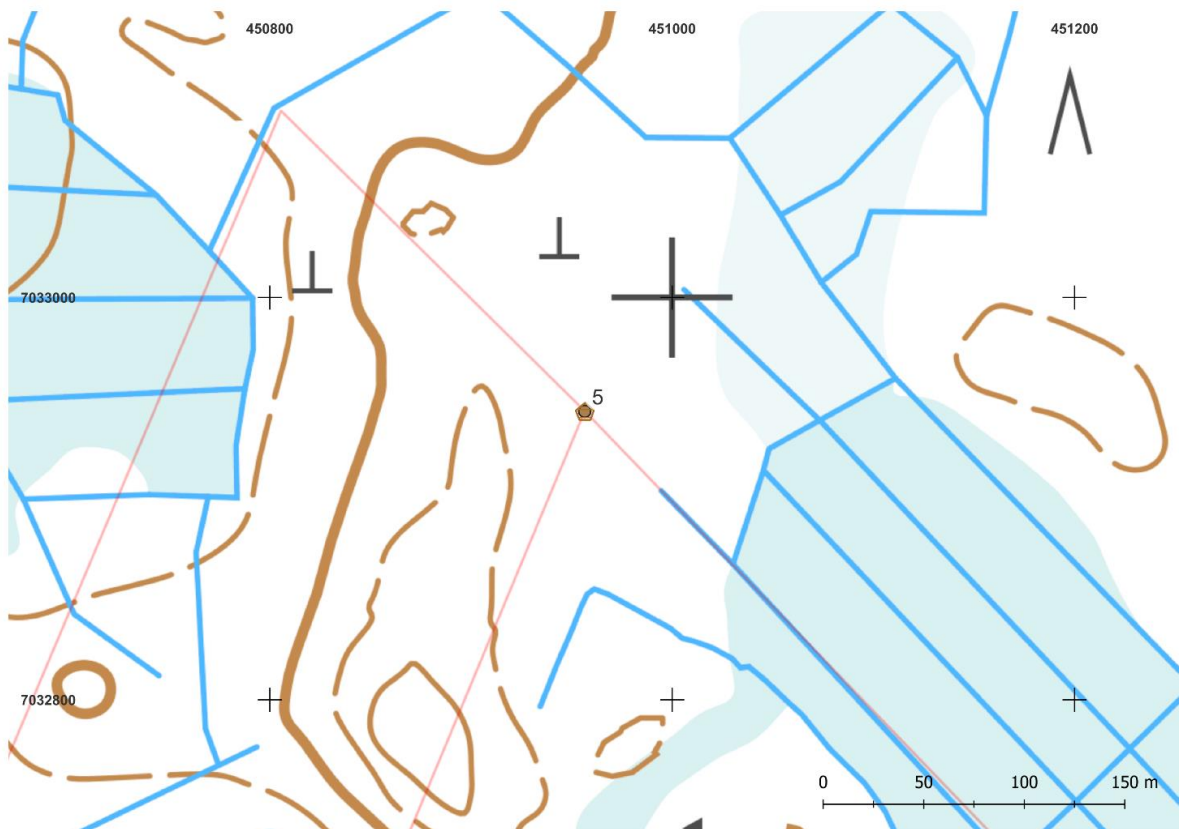

Rajamerkin epäselvä hakkaus.

Muut kulttuuriperintökohteet

4.5 Perulamminneva*

Nimi:	Perulamminneva
Muinaisjäännöstunnus:	uusi kohde
Muinaisjäännösstatus:	muu kulttuuriperintökohde
Muinaisjäännöstyyppi:	kivirakenteet, rajamerkit
Ajoitus:	historiallinen
Koordinaatit:	N 7032942 E 450956 z 168 ± 2,5
Koordinaattiselite:	rajamerkin gps-mittaus
Aiemmat tutkimukset:	-

Peuralamminnevan rajamerkki.

Inventointi 2023:

Nykyisten kiinteistörajojen taitekohdassa sijaitsee kivinen rajamerkki. Rajamerkin kivet ovat noin 0,9 * 0,9 m alalla yhdessä tasossa. Kivet ovat muhkean sammaleen ja varvikon peitossa, mikä häytti rajamerkin havainnointia.

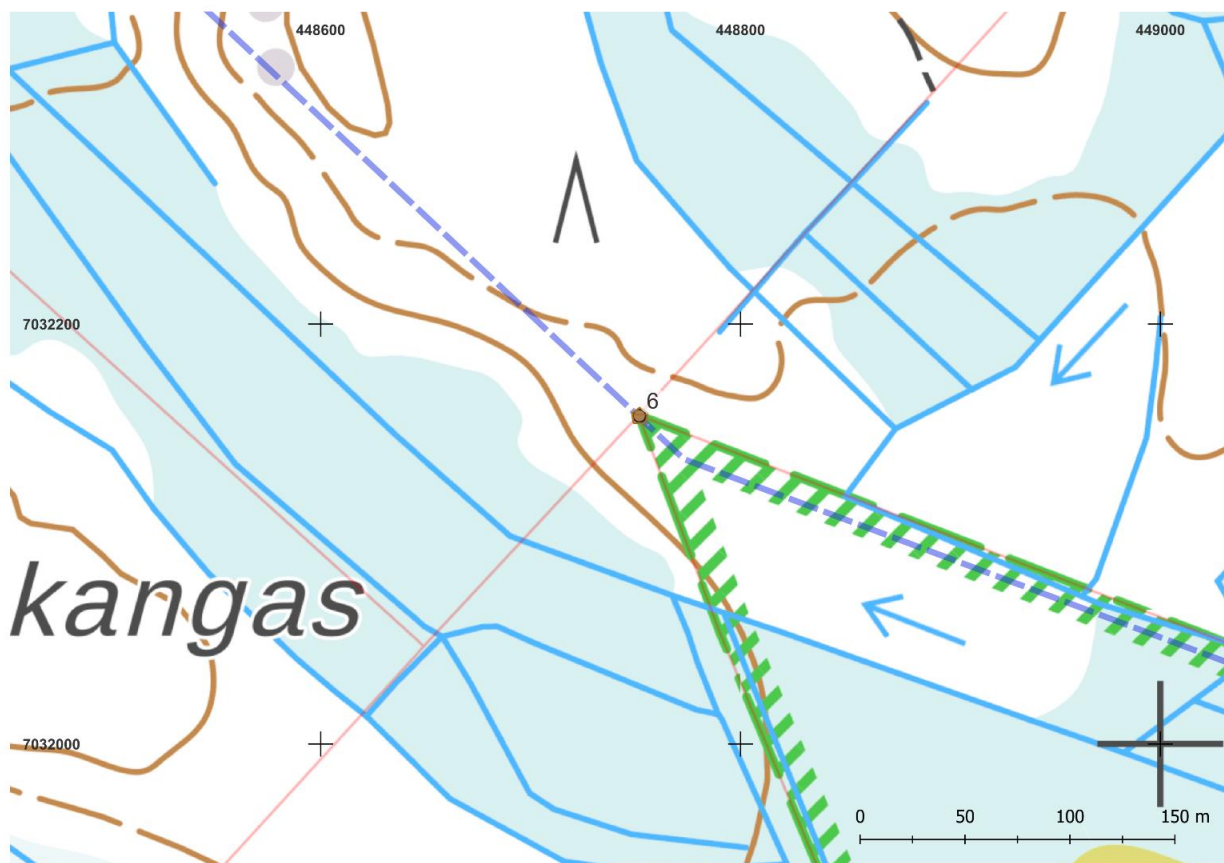
Paikalla on ollut Sydänmaan kylän ja valtionmaan välinen rajapiste, joka on merkitty vuoden 1964 peruskartalla ja vuoden 1848 pitäjänkartalla.

Rajamerkki oli merkitty maastoon riu'ulla ja punaisella kuitunauhalla. Muutama rajamerkin kivistä pilkottaa varvikosta. Pohjois-koilliseen.

4.6 Palokangas*

Nimi:	Palokangas
Muinaisjäännöstunnus:	uusi kohde
Muinaisjäännösstatus:	muu kulttuuriperintökohde
Muinaisjäännöstyyppi:	kivirakenteet, rajamerkit
Ajoitus:	historiallinen
Koordinaatit:	N 7032156 E 448752 z 171 ± 2,5
Koordinaattiselite:	rajamerkin gps-mittaus
Aiemmat tutkimukset:	-

Palokankaan rajamerkki.

Inventointi 2023:

Nykyisten kiinteistörajojen risteyskohdassa sijaitsee sammaleen ja varvikon peittämä rajamerkki. Rajamerkin koko on noin 1 * 1 m, korkeus noin 40 cm. Rajamerkin päällä on mahdollinen kaatunut viisarikivi.

Paikalla on ollut Sydänmaan kylän ja valtionmaan välinen rajapiste, joka on merkitty vuoden 1964 peruskartalla ja vuoden 1848 pitäjänkartalla.

Palokankaan rajamerkki lapion oikealla puolella. Koilliseen.

5. Tulokset

Pihtiputaan koillisosaan suunnitellun tuulivoimapuiston kaksiosaiselta hankealueelta tunnettiin yksi kiinteä muinaisjäännös (historiallisen ajan raudansulatusuuni ja hiilikuoppa-alue). Inventoinnin yhteydessä hankealueelta tavattiin kolme kiinteää muinaisjäännöstä (historiallisen ajan tervahauta ja kaksi maakuntien rajamerkkiä) ja kaksi muuta kulttuuriperintökohdetta (korkeintaan 1800-luvulle ajoittuvia kylien välisiä rajamerkkejä).

Inventoinnin jälkeen hankealueella sijaitsee neljä kiinteää muinaisjäännöstä ja kaksi muuta kulttuuriperintökohdetta.

Teemu Tiainen

22.2.2024

Heilu Oy

6. Lähteet

Tutkimusraportit:

Kumpulainen, Miikka 2004. Historiallisen ajan muinaisjäännösten arkeologinen inventointi Keski-Suomessa 2004.

Vanhat kartat:

Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma). Ia.* Pitäjänkartasto v.1848. 3312 09 Ia.* -/- _1 Pihtipudas (--). Tiedosto 1082450. Kansallisarkisto. Viitattu 8.9.2023.

Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma). Ia.* Pitäjänkartasto v.1848. 2334 12+3312 03 Ia.* -/- - Pihtipudas (--). Tiedosto 1081190. Kansallisarkisto. Viitattu 8.9.2023.

Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma). Ia.* Pitäjänkartasto v.1848. 3312 12 Ia.* -/- - Pihtipudas (--). Tiedosto 1082455. Kansallisarkisto. Viitattu 8.9.2023.

Pohjanmaan ja Hämeenlinnan läänien raja v. 1738.
<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/24262> Viitattu 1.2.2024

Vanhat peruskartat (Maanmittaushallitus 1964)
- 3312 09 Liitonmäki
- 3312 12 Kumpuselkä

Yleiskartta v.1696. Finska handritade kartor, Finland, generalkartor. Riksarkivet.
https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/K0024195_00001 Viitattu 1.2.2024

Kuvia

*Yllä: itäisemmän hankealueen
luoteisosaa. Länteen.*

*Keskellä: läntisemmän
hankealueen itäosaa. Luoteeseen.*

*Alla: läntisemmän hankealueen
keskistä pohjoisosaa. Etelään.*

Maastossa tarkastetut alueet

Maastossa jalkaisin tarkastetut alueet on merkitty vaalean punaisella:

